

Ontwikkeling moet in goede banen worden geleid

*Voorbeelden van landelijke verrommeling en verschraving, samenhangend met paardenactiviteiten.
Foto's: Sabine Geerlings.*

Paarden op het veen: niet voor iedereen

Sabine Geerlings
Landschapsarchitect

Niet iedereen is er gelukkig mee, met de verpaarding van Nederland.

Maar de opkomst van paardenactiviteiten biedt wel degelijk kansen voor de waarden van het landschap, betoogt de auteur van het nu volgende artikel.

Maar dat zal dan wel gepaard moeten gaan met de terugkeer van exclusiviteit.

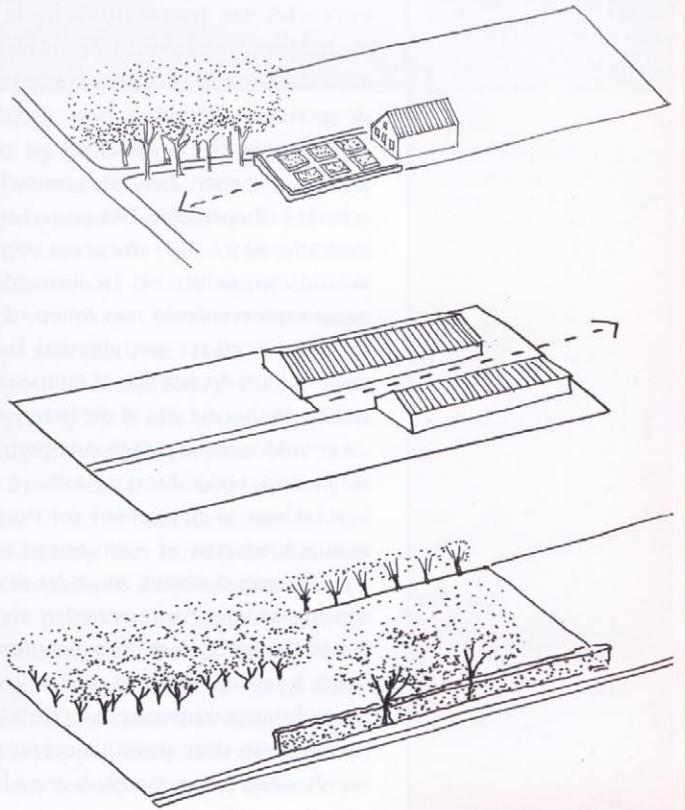
Was traditioneel gezien het rijden op een paard voorbehouden aan de rijken op het zand, de laatste jaren is een geheel nieuwe markt aangeboord: het 'gewone volk' op klei en veen.

Enerzijds blijkt er een grote vraag te zijn van stadsbewoners aan recreëren met paarden. Anderzijds is er ruimte voor de ontwikkeling van paardenhouders door de zwakke positie van de landbouw en doordat de paardensector een volstrekt onderbelichte bedrijfstak is of was in beleidsplannen.

LANDSCHAPPELIJK ARMOE

Inmiddels zien we dat deze relatief nieuwe en snelle ontwikkeling heeft geleid tot landschappelijke armoe: moddervelden, verrommeling door hekken en linten, grote paardenbakken met hoge lichtmasten en grootschalige schuren en hallen.

Dit dwingt tot het denken over de verpaarding van het landschap: hoe deze ontwikkeling in goede banen te leiden? Op rijksniveau is de laatste jaren al veel aandacht besteed aan deze opgave, met de

nadruk op een positieve instelling: paard en landschap kunnen goed samengaan, mits enigszins gestuurd. Voor de zandgebieden lijkt dit redelijk binnen handbereik. De grondslag is voldoende stevig, met houtwallen en hagen kunnen de hippische voorzieningen prima worden ingepast en wordt het landschap zelfs verrijkt. Maar hoe zit het met de moeilijke gebieden: de veengebieden in de Randstad? De grote open ruimten zijn visueel-ruimtelijk kwetsbaar; de bodem is slap en wordt snel vertrapt tot modder; de grondprijzen zijn hoog, wat leidt tot intensief grondgebruik.

VEEL VERSCHILLENDE TYPEN

Bij een verkenning van de paardenactiviteiten in Midden-Delfland en Stompwijk kom ik veel verschillende typen paardenhouderijen tegen. Er zijn fokkers, pensions, een paardenverzorgingstehuis, paardenstoeterijen, maneges en vele combinaties van deze activiteiten. De pensionstallen en maneges zijn overheersend, want deze profiteren van de ligging nabij de stad; die lijken daarom financieel gezien het meest rendabel. Behalve de grote functionele verscheidenheid zijn in ruimtelijke zin grofweg drie hoofdtypen te onderscheiden.

Kleinschalig

Allereerst zijn er kleinschalige paardenactiviteiten (meestal pensionstallen met tien tot twintig paarden) bij boeren, die zo een neveninkomst verdienen. Binnen het al bestaande erf met veelal robuuste erfbeplanting en oude structuurbepalende gebouwen kunnen de paardenactiviteiten op vanzelfsprekende wijze worden opgenomen. Meestal in al bestaande stallen en met een minimaal aantal aanvullende voorzieningen (alleen een paardenbak). Want, aldus deze boeren, anders is het niet rendabel. Volgens paardenhouders en agrariërs is het dan ook maar voor een deel van de agrariërs mogelijk om op deze wijze aan extra inkomsten te komen.

Grootschalig

Hier tegenover staan de grootschalige, intensieve paardenhouderijen met uitgebreide faciliteiten. Willen deze bedrijven voldoende aantrekkelijk zijn voor de consument dan moeten zij zich duidelijk onderscheiden van de concurrent, namelijk de boer met kleinschalige (goedkope) pensionstalling, sobere inrichting en authentieke sfeer van het boeren erf. Dit doen deze bedrijven door meer en betere voorzieningen aan te bieden. Denk aan een stapmolen,

Links boven: Karakteristieke bebouwing kan voor kwaliteit zorgen, zoals bij de manege Bovenkerk. Bron: Amstelveenweb.com.

Links onder: Erfbeplanting zorgt voor landschappelijke rijkdom: een grote boom geleedt een groot bouwvolume. Foto: Sabine Geerlings.

Boven: Nog een voorbeeld van hoe erfbeplanting het landschap kan verrijken: een haag langs het erf kan een paardenbak afschermen. Foto: Sabine Geerlings.

Daaronder: Richtlijnen voor het inrichten van erven op basis van karakteristieke structuur.

De auteur van dit artikel is zelfstandig landschapsarchitect en opsteller van het 'paardenbeleid' voor de gemeenten Leidschendam-Voorburg en Midden-Delfland.

paddock, kantine en een rijhal. Tevens is een groot oppervlak aan paardenbakken en paddocks nodig als uitloopgebied, omdat de weidegrond een groot deel van het jaar niet kan worden gebruikt wegens de grondgesteldheid en hoge grondwaterstand van de veenpolders. Dit alles leidt tot grote erven, voorzieningen buiten het erf, grootschalige hallen en schrale erfbeplanting. Het grote aantal paarden (ter indicatie: 40 tot 150) vraagt om veel organisatie, ook in landschappelijke zin. De weilanden worden doorgaans onderverdeeld met linten of koorden, omdat de paarden elkaar niet allemaal kunnen verdragen, maar ook omdat het gras af en toe moet kunnen herstellen. In theorie zijn al die linten niet noodzakelijk als er voldoende weidegrond beschikbaar is. Maar in de praktijk blijkt dit niet haalbaar: de grond is niet beschikbaar in het gebied (of de prioriteit ligt bij natuur, landbouw of recreatie) of is te duur. Het intensieve grondgebruik zorgt dat deze bedrijven niet samengaan met natuurwaarden als weidevogels. In het bijzonder bij deze grote paardenpensions en maneges is belangrijk dat in de nabije omgeving ruiten en menroutes aanwezig zijn. De aanleg en instandhouding van deze paden is echter op natte, slappe veenbodems lastig; zandpaden verdwijnen al snel.

Particulieren

Tot slot is er een bonte groep van particulieren. In het ene geval is dat een gepensioneerde boer met een mooi erf, aardig wat grond, en een professionele houding. In het andere gaat het om een burger die maar wat aanrommelt en illegaal een zakcentje bijverdient. Door weinig grond en een klein erf ontstaat bij hobby-paardenhouders vaak een rommelig en armoedig geheel met vertrapte graslanden, een in het oogspringende paardenbak en veel hekken of linten.

PARTIJEN

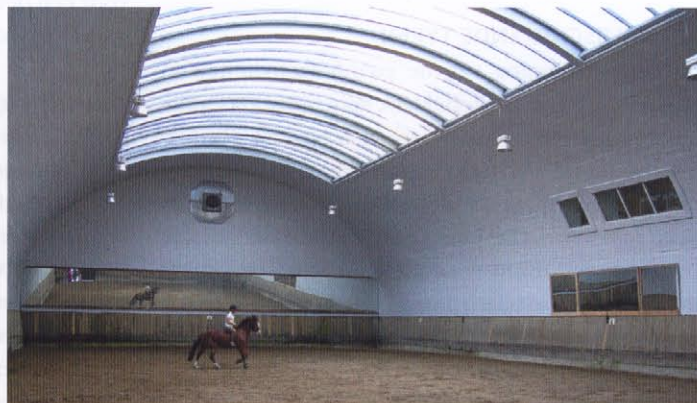
'Nee nee, koe in de wei is het motto, niet paard in

de wei,' aldus corrigeerde de gemeente Midden-Delfland mij toen ik op zoek was naar een titel voor het paardenbeleidsplan. Gemeenten zijn niet blij met de paarden. Ze hebben grote handhavingproblemen, want er wordt heel wat gerommeld met deze viervoeters en de voorzieningen dijen alsmaar uit. Er ontbreekt een goed juridisch kader, op basis waarvan ze kunnen optreden tegen ongewenste situaties en aanvragen voor nieuwe bebouwing of voorzieningen kunnen behandelen. Daarbij komt dat het paard de positie van de melkveehouderij in deze veengebieden nog meer verzwakt, terwijl het economisch ook geen alternatief lijkt te zijn voor de melkveehouderij als hoofdpijler van het gebied. Maar niet in de laatste plaats is het een gevoelskwestie: paarden passen niet bij het historisch beeld dat wij (de recreant, de stedeling, de burger) van het polderlandschap hebben.

Bij natuur- en landschapsorganisaties (Landschapsbeheer Zuid-Holland, Staatsbosbeheer) lijkt een veel positiever beeld te zijn over de kansen die de groeiende vraag naar het houden van paarden biedt. Zij wijzen erop dat een groot deel van de knelpunten voor natuurwaarden - weidevogels - goed oplosbaar is bij een extensief grondgebruik en dat paarden goede mogelijkheden bieden voor een zogenaamd mozaïekbeheer van het landschap, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen weiland, maailand en hooiland. De problemen ontstaan doordat meestal te veel paarden worden gehouden in de broedtijd, wat leidt tot geringe broedresultaten. Te intensief beheer met paarden leidt tot verstoring en een verandering van vegetatie en bodemleven, verruiging en verrommeling, waardoor de structuur ongeschikt wordt voor weidevogels. Daarnaast is het zo dat nestbescherming met korven niet kan worden toegepast, omdat deze gevaarlijk zijn voor de paarden. Dit alles kan worden voorkomen door extensiever grondgebruik en geen beweiding in het natte deel van het jaar en het broedseizoen.

Onder: Eveneens karakteristiek: buitenaanzicht manege Kopenhagen-Klampenborg, Arne Jacobs. Bron: Happel Cornelisse Architecten.

Rechts onder: Nogmaals de manege Kopenhagen-Klampenborg, Arne Jacobs, maar dan het interieur. Bron: Happel Cornelisse Architecten.

HET ERF

Naast het beheer van de gronden is de inrichting van de erven een belangrijke landschappelijk opgave. Vooral bij particulieren en bij grote paardenbedrijven met veel voorzieningen gaat dit niet zomaar goed in het open landschap van de veenpolders. Vaak zien we een rommelig en schraal geheel, terwijl er toch veel middelen zijn om ook aan deze erven ruimtelijke kwaliteit te geven. Dat het zo vaak mis gaat, lijkt dan ook vooral te worden veroorzaakt door het ontbreken van een landschapsplan en beperkte financiële middelen.

De karakteristieke erfstructuur geeft veel houvast voor de ontwikkeling van nieuwe bebouwing, ontsluiting en voorzieningen op het erf. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een representatieve voorzijde qua bebouwing en beplanting en de concentratie van gebouwen rond een centrale ontsluitingsplek. Dit biedt de mogelijkheid parkeervoorzieningen, paardenbakken en andere hippische voorzieningen te midden van de bebouwing, achter de representatieve bebouwing te plaatsen. Wanneer het erf onvoldoende ruimte biedt voor alle voorzieningen, kan gezocht worden naar een positie van een paardenbak of paddock buiten het erf die aansluit op de kavelstructuur en ruimtelijke kenmerken van het landschap. Bij het slagenlandschap past een plaatsing aan de achterzijde van het erf over het algemeen het beste. Open ruimtes met grasland tussen de erven blijven zo bestaan en de voorziening springt minder in het oog dan bij een positie naast of voor het erf. Ook de strategische plaatsing van beplanting is een belangrijk middel voor een goede inpassing van de voorzieningen en bouwwerken. Het gaat dan niet om een volledige afscherming met een massale, uniforme beplanting, maar vaak is een genuanceerde, pleksgewijze aanpak aantrekkelijker. Denk aan een enkele solitaire grote boom die zorgt voor een visuele geleiding van een groot bouwvolume; een rij knotwilgen langs een omheinde paardenbak; een oprijlaantje, haag of boomgaard aan de voorzijde van het erf.

AANDACHT WAARD: GEBOUWEN

Bij het ontwerpen van nieuwe gebouwen zijn de maat, schaal en korrelgrootte een belangrijk aandachtspunt, want bij volwaardige paardenhouders worden vaak zeer grote stallen en rijhallen geplaatst. Aansluiting kan worden gezocht bij de karakteristiek van agrarische gebouwen door de geleiding van de bouwvolumes, grote steile kappen, een lage goothoogte en bakstenen gevels. Maar ook kunnen geheel nieuwe typen worden ontwikkeld,

die goed inspelen op de wensen van paardenwelders (licht, ruimte), financieel realistisch zijn, en een geheel eigen, overtuigende karakteristiek hebben, waardoor ze een waardevolle, toevoeging zullen vormen aan het landschap. Er zijn mooie historische voorbeelden van 'trotse', karaktervolle manegegebouwen, maar ook moderne, zoals de manege van Arne Jacobsen bij Klampenborg. Dat dit ook tegenwoordig nog mogelijk is laat het ontwerp van bureau Happel Cornelisse Architecten voor een paardenpension in de Mient Kooltuin in Katwijk zien. Hier zijn alle functies ondergebracht in een U-vormige hofbebouwing met een eigentijdse vormtaal en materiaalgebruik. Deze kwaliteit van de bebouwing kan het beste worden bereikt wanneer een architect in samenspraak met de paardenhouder de bebouwing ontwerpt, want het goed doorgronden van de gebruikswensen is cruciaal in deze. Het ontwerp van Happel Cornelisse is ook een mooi voorbeeld van hoe een dergelijk gebruiksgesrichte paardenhouderij kan gaan werken als een klein recreatief knooppunt. In het complex zijn een ruiterscafé en een horse shop opgenomen en in het verlengde van de centrale as geeft een poort in de nieuwe bebouwing toegang tot een openbaar ruiterspad. Zo kan tezamen met de ontwikkeling van een dergelijk 'gebruiksgesricht' bedrijf het recreatieve netwerk worden versterkt in een gebied.

HET PAARD WEER EXCLUSIEF

Het ziet er dus naar uit dat de opkomst van paardenactiviteiten wel degelijk kansen biedt voor de waarden van het landschap, natuur en recreatie, óók in de veengebieden in het westen van het land. Maar ook dat dit gepaard zal moeten gaan met de terugkeer van exclusiviteit:

- voor de agrariër die een stal over heeft en een bijverdienste goed kan gebruiken;
- voor het beheer van natuurgebieden;
- voor de gepensioneerde boer die gehecht is aan zijn grond en werken op het land, en er iets nuttigs en moois mee wil doen;
- voor de hoogwaardige, zelfstandige paardenhouderij die een strategische locatie heeft, goed bereikbaar en met directe aansluiting op ruiterspaden, en die alles tot in de puntjes verzorgd heeft qua voorzieningen en landschappelijke inrichting, waar de klant dan wel flink voor in de buidel moet tasten.

Artist's impression van de hofbebouwing van het Paardenpension Katwijk, Happel Cornelisse Architecten.